1e Jaargang, No. 37 Zaterdag 27 Juni 1908.

DE TRIBUNE

Redactieadres: D. J. WIJNKOOP N. Prinsengracht 10 Amsterdam.

SOC. DEM. WEEKBLAD

Administratieadres: J. C. CETON, Wijttenbachstraat 13 Amsterdam.

- VERSCHIJNT ELKEN ZATERDAG. -

Abonnementsprijs bij vooruitbetaling 40 cent per 3 md. Buitenland 65 cent. Losse nummers 3 cent.

Onder Redactie van: J. C. CETON, W. v. RAVESTEIJN Jr. en D. J. WIJNKOOP.

Advertentiën.
Per regel . . . . . 10 cent
Bij abonnement speciaal tarief.

INHOUD: De schoolkwestie. — Voorbereiding. — Algemeen Kiesrecht en Sociale Hervormingen. — Uit Rotterdam. — Het nieuwe Drievoudig Verbond. — Een gordel van Smaragd. — Brieven uit België: V Over kentering. — Feuilleton: Het Historisch materialisme voor arbeiders verklaard.

De schoolkwestie.

Het wordt hoog tijd, aldus een inzender in *Het Volk* van 20 Juni l.l., de Groninger motie te gaan herzien en hij herinnert aan verschillende symptomen van burgerlijke zijde, die de noodzakelijkheid daarvan sterker naar voren dringen.

We schreven, vóór de aanneming der motie reeds in antwoord op Troelstra's betiteling van den eisch der verplichte neutrale staatsschool als een „reactionnaire": „De schoolstrijd tusschen de burgerlijke partijen is volstreden, niet alleen doordat de regeering een kerkelijke is geworden, doch doordat bijbel en wijwaterkwast zich gaan associeeren met het kapitaal tegen den gemeenschappelijken vijand: de sociaal-democratie. De burgerlijke liberale partij heeft haar ideaal verloren en we behoeven niet te veronderstellen, dat de vrijzinnig-demokraten dat zullen overnemen. Veel meer dan vroeger voelt zij zich en is ze geworden, ondanks de langzame economische en politieke ontwikkeling van achterlijk Nederland, een kapitalistische partij, die staat tegenover ons. De schoolstrijd gestreden tusschen Kerk en Liberalisme zal langzamerhand worden een strijd tusschen de sociaal-democratie aan de eene zijde en kerk en liberalisme aan de andere zijde."

Wat toen nog door zoovelen niet duidelijk werd gezien als een noodzakelijk gevolg der economische ontwikkeling, is thans door de feiten duidelijk geworden voor meerderen. De bekende verklaring van Rink voor de meer kerkelijke openbare school, de rede van Bos in „Volksonderwijs", de onmacht van Treub bij zijn speech in Den Haag, 't ontslag Traanberg-Edelman door den Amsterdamschen raad, de benoeming van een clericaal wethouder van onderwijs door het liberale Amsterdam, ze zullen, al is door ons partijorgaan daarvan niet altijd in voldoende mate gebruik gemaakt tot ontwikkeling van dit inzicht, niet nagelaten hebben 't klassebelang in den schoolstrijd te verduidelijken. Ook al verwacht blijkbaar de inzender in *Het Volk* nog wel iets belangrijks van de „radicalen".

En slechts dit verbeterd inzicht kan leiden tot een revisie van de Groninger motie. De daden der liberale en klerikale bourgeoisie zijn 't die in deze beter kunnen helpen dan iets anders, om te zorgen, dat onze partij, afwijkende van de internationale eisch der wereldlijke staatsschool, die in bijna geen program onzer zusterpartijen ontbreekt, zich plaatst op 't standpunt, ook door 't Erfurter program ingenomen: *Godsdienst privaatzaak. Geen staatsgelden worden meer besteed voor kerkelijke en godsdienstige doeleinden. De kerkelijke en godsdienstige gemeenschappen zijn als private vereenigingen te beschouwen, die haar aangelegenheden geheel zelfstandig regelen. De school worde wereldlijk goed.*

De Groninger motie toch gaat uit van, concludeert althans — onder voorwaarden — tot 't geven van subsidie uit de staatskas aan religieuse scholen, aan scholen van „kerkelijke en godsdienstige gemeenschappen", laat alzoo toe, dat staatsgelden worden besteed voor kerkelijke en godsdienstige doeleinden en tast 't Godsdienst privaatzaak, in eigen program voorkomende, in sterke mate aan.

De religieuse school, de omstandigheden wijzen er nu zeker voldoende heen, zal ook in Nederland meer en meer worden de kapitalistische school bij uitstek. 't Is den liberalen van allerlei kleur en schakeering reeds lang duidelijk geworden, dat een religieuse school betere waarborgen oplevert tot 't verkrijgen van een meer gewillige arbeidersklasse dan de neutrale. Zij zijn reeds in dezen hun belang gaan begrijpen en het zal ook ongetwijfeld de arbeidersklasse in ons land brengen tot het inzicht, dat haar belang daaraan tegenovergesteld is.

Het standpunt onzer partij in de schoolkwestie is bovendien zeer dubbelzinnig. Want, ofschoon concludeerende tot 't verleenen van staatssubsidie voor religieuse doeleinden, verleent de Groninger motie de subsidie slechts, wanneer de bezittende klasse de bijzondere school aan dezelfde materieele eischen laat beantwoorden als de openbare. Ze eischt *geheele* voldoening aan verschillende voorwaarden. En de bezittende klasse zal daaraan niet kunnen nog willen voldoen, zoodat de conclusie van onze vertegenwoordigers in de politieke lichamen, die zich te houden hebben aan de motie, steeds zal zijn, te stemmen tegen subsidie. De kracht, die de motie zou kunnen hebben tot afdwinging van gedeeltelijke verbeteringen van de bourgeoisie voor de christelijke school, verliest volkomen zijn effect, omdat die bourgeoisie, wetende niet te willen beantwoorden aan alle eischen, èvenzeer weet, dat bij inwilliging van slechts een deel ervan, onze stemmen zullen zijn tegen subsidie.

De motie is derhalve èn principieel èn taktisch onbruikbaar en is dit ook bij elk optreden onzerzijds gebleken.

Een van de overige argumenten was steeds de constateering van het feit, dat een groot deel der arbeidende klasse in Nederland voor zijn kinderen godsdienstig onderwijs eischte. Vandaar dan ook dat deze overweging een der belangrijkste alinea's van de motie vormt. Langzamerhand zal men echter wel zijn gaan inzien en de ontwikkeling zal daarin voor 't vervolg nog sterker helpen, dat 't in hoofdzaak is de kapitalistische klasse, die voor de kinderen der arbeidersklasse godsdienstig onderwijs wenscht, ten einde ze minder weerbaar in den tegen haar te voeren klassenstrijd te doen zijn. En 't is juist de liberale bourgeoisie, de zoogenaamde verdedigster der neutrale school, zoolang deze haar belang inhield, die door de ontwikkeling der economische verhoudingen gedwongen haar standpunt te wijzigen, in verschillende der meest recente gevallen de arbeiders kan doen zien, dat ook hun belangen veranderd zijn. Ze hebben niet meer met het liberalisme tegen 't clericalisme te strijden, doch tegen de clericale en liberale bourgeoisie voor hun belang: de neutrale staatsschool. Waarom onze partij den eisch van de neutrale staatsschool heeft te stellen, is een onderwerp, dat nog afzonderlijke behandeling eischt.

De gronden voor revisie van de Groninger motie zijn door de economische ontwikkeling onzes inziens reeds in zoo voldoende mate gebracht, dat 't inderdaad, om met denzelfden inzender in ons partijorgaan te spreken, *hoog tijd* wordt, daartoe over te gaan.

C.

Voorbereiding.

Het verkiezingsjaar 1909 doet zijn invloed reeds gelden. Scherp gaan de burgerlijke partijen staan.... tegenover de Sociaal-Demokratie en het Algemeen Kiesrecht. Natuurlijk doet elke partij en partijtje dat op zijn eigen manier. Zoo beginnen de „Konservatieven," genre-De Beaufort, evenals onze Katholieken, en Katholieken en Konservatieven in bijna alle landen van Europa (Noorwegen, Engeland, Oostenrijk, Italië, België, Frankrijk, ja zelfs Duitschland) in te zien, dat de tegenwoordige ontwikkeling (van het vrouwelijk geslacht) in de Nederlandsche maatschappij toekenning van het Kiesrecht aan de vrouw wettigt. Natuurlijk bedoelen ze alleen de dames en willen zoo de invloed van de bezittende klasse bij beperkt of algemeen Kiesrecht reeds bij voorbaat versterken.

Onderwijl kunnen de „vooruitstrevenden", genre Vaderlander, „geen enkele reden bedenken, waarom de vele hervormingsgezinden van links niet ééne partij zouden kunnen vormen." Ze beweren dat men „de demokratie daarmee een groote dienst zou doen." Ze bedoelen natuurlijk, dat die aaneensluiting is *tegen* de demokratie.... der arbeiders. Evenwel, wij zouden voor de geplaagde hersenen van die Vaderlander ten minste één reden weten te bedenken, waarom die ééne partij voorshands *formeel althans* niet zal komen. Men heeft de Vrijzinnig-Demokraten noodig, om de arbeiders zooveel mogelijk in de waan te houden, alsof er nog burgerlijke demokraten zouden zijn, die méér voor de demokratie zouden willen strijden dan de „Liberale" Unie, meer dus... dan niets.

De Sociaaldemokratie zal tegenover die voorbereidingen vooral uit het zgn. linkerkamp der bourgeoisie moeten zorgen steviger te staan dan in 1905, toen ze zich uit vrees voor de rechtsche konservatieven in de armen van de linksche dito's wierp. Alleen stevig staan op den eisch van Alg. Kiesrecht zal de sociaal-demokratie sterk houden.

WP.

Algemeen Kiesrecht en Sociale Hervormingen.

Gegeven het feit, dat de staat is een klassestaat, de hedendaagsche staat goeddeels in handen is van de bourgeoisie; gegeven verder het feit, dat de arbeidersklasse voor hare voortschrijdende ontwikkeling, voor haar strijd tegen de heerschende klasse, sociale hervormingen noodig heeft, dan is het overbodig te betoogen, dat de bezittende klasse uit zichzelf tot invoering van sociale hervormingen niet zal overgaan, tenzij zich het zeldzame geval voordoet, dat haar eigen kapitaalbelang beperking der uitbuiting van de arbeidersklasse gebiedend voorschrijft. Eerst wanneer een klassebewuste arbeidersbeweging haar positie begint te bedreigen, neemt zij het werk der sociale hervorming ter hand. Het is de politieke macht der arbeiders zelve, welke hen lotsverbetering, als gevolg van wettelijke maatregelen, deelachtig doet worden.

Eene politieke macht, die niet noodzakelijk eene parlementaire uitdrukking behoeft, maar die, in normale gevallen, het grootst zal wezen, waar algemeen kiesreht bestaat. Of, waar het nog niet die politieke macht zelve is, die de heerschende klasse sociale politiek doet voeren, daar is het de vrees voor die komende macht, de hoop om de arbeiders af te houden van de organisatie hunner klasse: de sociaal-democratie; de hoop

dus om hen met de kapitalistische orde te kunnen verzoenen.

Zoo is het wezen der zaak; de schijn echter is een sociaal-voelende, rechtvaardigheid-willende, algemeenbelang-zoekende bourgeoisie, die den arbeider wil geven wat hem toekomt. Het resultaat: woorden en magere ontwerpen, geen daden en zeker geen daden van beteekenis, moest reeds voldoende zijn om de arbeiders zooal niet duidelijk het wezen, dan toch den valschen schijn te doen zien.

De meeste arbeiders evenwel zijn nog niet tot de kern der zaak doorgedrongen; het proces hunner bewustmaking zal verder moeten zijn voortgeschreden of moeten zijn voltooid, voor en aleer zij de waarheid kunnen vatten, dat het de sociaal-democratische beweging is, welke hun de door hen verlangde hervormingen brengt, en dat deze hervormingen des te intensiever zullen wezen naar gelang de sociaal-democratische beginselen in diepere lagen wortel hebben geschoten.

Het verkrijgen van de kennis dezer waarheid kan worden vergemakkelijkt door het verwerven van het inzicht, dat er tusschen sociale hervormingen en algemeen kiesrecht een nauw verband bestaat.

Wanneer wij zeggen, dat er geene behoorlijke sociale hervormingen zullen komen zonder algemeen kiesrecht, dan moet dit natuurlijk niet zoo worden opgevat, als zou het algemeen kiesrecht op zichzelf de sociale politiek brengen. Het algemeen kiesrecht beschouwen wij zeker niet — gelijk ons èn door conservatieven èn door anarchisten wordt verweten — als een middel tegen alle kwalen, als staatkundige Pinkpillen. Wij weten zeer goed, dat het algemeen kiesrecht eerst beteekenis krijgt voor de sociale wetgeving zoodra een klasse- en dus doelbewuste arbeidersbeweging van het kiesrecht gebruik maakt. Maar zoodra een klassebewust proletariaat verrijst, staat het ook vast, dat algemeen kiesrecht de macht van dat proletariaat doet groeien.

Een feit mag het genoemd, dat het algemeen kiesrecht, door zijn de bewuste arbeidersbeweging versterkende strekking, de regeerende klasse een sociaal pakje doet aantrekken. De sociale schijn zou echter zijn nut verliezen, wanneer dit werd erkend. De sociale hervormingen moeten door de arbeiders worden beschouwd als een uitvloeisel van het gelouterd kapitalistisch inzicht betreffende de plichten welke de sociale rechtvaardigheid oplegt. Zoodat de band tusschen algemeen kiesrecht en sociale hervormingen wordt doorgesneden en de liberale en clericale bourgeoisie zich beide aan het sociaalhervormen zetten, zonder de kiesrechtkwestie finaal te hebben opgelost.

Het kiesrecht wordt — het noodzakelijk politiek bedrog eischt het — verklaard als iets, dat, nu ja wel aardig is, maar het is toch eigenlijk niet meer dan .... een recht, een abstractie, iets dat in theorie heel mooi en goed is, maar dat geen stoffelijke voordeelen met zich brengt. Neen, dan brengen de sociale hervormingen andere vruchten voor het smachtende volk. Zij kunnen niet wachten, geen dag en geen nacht, die ongelukkige zieke, oude en invalide arbeiders. Zij moeten geholpen worden; de sociale nooden moeten vóór alles gelenigd. En dan komt de hulp. In droevige rij volgen elkaar: Kuyper's rijksdaalder op 70 jaar, grootendeels door de oudjes zelf bijeengespaard, rechtstreeks en door hoogeren prijs voor levensbehoeften; Veegens' van boven opgelegde averechtsche klasse-solidariteit, die de armen laat bloeden voor de aller-armsten, inplaats van den Staat te doen betalen, waar door den minister zelf erkende onmacht aanwezig is; het Loeff—Van Raalte'sche Arbeidscontract, dat overeenkomsten, ergerlijker nog dan het beruchte contract voor de arbeiders in de Amsterdamsche veemen mogelijk maakt. En waarachtig, de arbeiders slikken het nog voor zoete koek. Zoo weinig zelfstandig hebben zij leeren denken, zoo braaf eten zij nog de „sociale" klontjes uit de hand, die de drijverszweep pleegt te leggen over hunne ruggen, dat zij niet alleen niet zien, dat sociale hervormingen zonder kiesrecht een lok- en een lakmiddel zijn, maar ook, dat hun vijand, dien zij houden voor hun vriend, de „vooruitstrevende" bourgeoisie, hun zelfs de arbeiderswaarheid geven kan, zonder dat zij er gebruik van weten te maken.

Er zijn leden, groepen zoowaar van de heerschende klasse, die het rondweg zeggen, dat zonder algemeen kiesrecht sociale hervormingen niet deugen. Dr. Kuyper heeft het te zijner tijd duidelijk uitgesproken in zijn „Proeve van pensioenregeling voor werklieden en huns gelijken." Maar door zijn latere daden als minister heeft hij bewezen, dat het slechts een politiek spel was, dat hij had gespeeld om de liberalen een hak te zetten. Dat hij het waagde dit verraad aan de arbeiderszaak te plegen, bewijst hoe hoog hij zijne Christenarbeiders aansloeg. Dat hij het ongestraft kon doen, bewijst dat hij hen op hun juiste waarde schatte.

Ook de vrijzinnig-democraten zeggen het, „dat aan „een sociale wetgeving in de breedte en in de diepte, „zooals ... (zij) die begeeren, niet te denken valt, zoo„lang niet het gansche volk in al zijn geledingen daarop „invloed kan uitoefenen bij de stembus".[1])

Voor Kuyper zoowel als voor de vrijzinnig-democraten is het echter een gevaarlijke uitspraak die zij gaven. Want wanneer zij erkennen, dat zonder de medezeggenschap der arbeiders voor de arbeiders niets deugdelijks gedaan wordt, of gedaan kan worden, dan erkennen zij tevens dat de Staat een klasse-Staat is, dat het alleen de klasse-belangen zijn van de bezitters, welke hij behartigt. Met andere woorden: zij zeggen tot de arbeiders: gaat naar de sociaal-democratie. Zouden zij deze consequentie niet zien? Het is nauwelijks aan te nemen. Zien zij haar wel, dan is hun brutale waarheid politiek bedrog, waarvan de waag geboren is uit een niet groot geloof in het gezond verstand der Nederlandsche arbeiders, òf uit eene onderschatting van de kracht, de werfkracht der Nederlandsche sociaal-democratie, of — derde mogelijkheid — zij is niet anders als een laatste poging om de arbeiders tot zich te trekken, af te houden van de sociaal-democratie, op gevaar af, dat zij door „hun" arbeiders worden doodgedrukt.

Voorloopig is dit gevaar niet groot. Maar komen de arbeiders eindelijk in massa tot de [illegible] van de leuze: geen sociale hervormingen vóór dat het algemeen kiesrecht er is, dan is het ook met de vrijzinnige democratie gedaan. De clericale vleugel der bourgeoisie heeft intijds zelf een achterwaartsche beweging ondernomen; aan ons de taak te zorgen dat de liberale vleugel in zijn rose uniform niet alleen gedwongen wordt tot retireeren, maar tot een sauve qui peut! (overhaaste vlucht.)

Uit „Algemeen en Organisch Kiesrecht"
door G. W. Sannes, in
De Nieuwe Tijd, Juni-aflevering '08.

[1]) „Waarom algemeen Kiesrecht?" vlugschrift van den V. D. B. blz 3.

Uit Rotterdam.

In „Voorwaarts", Weekblad voor de Arbeiderspartij in Zuid-Holland, onder Redaktie van Bergmeijer en Van Ravesteijn, lezen wij in het nummer van 20 Juni j.l. een hoofdartikel, waaraan wij de volgende konklusie ontleenen:

Het treurige van deze gansche campagne tegen ons (de Redactie van „Voorwaarts") is wel, dat het recht van kritiek hier gewoon met voeten getreden wordt. 't Is zooals de dichter zeide dat het kritiekste niet *mag* onderzocht worden.

Want wij blijven er bij dat Spiekman en Van Hinte in den raad er beslist naast geslagen hebben. Wij blijven de houding van Spiekman in het geval Langebeeke [1]) afkeuren. Wij blijven bij ons beweren, dat Spiekman in de elevatorkwestie een *kleinburgerlijk* en geen *sociaal-democratisch* standpunt heeft ingenomen.

Maar volgens vele partijgenooten mogen wij daar niets van zeggen. Wij moeten elkaar maar opkammen zooals bijv. onlangs in „Het Volk" werd gedaan toen het voorstel van B. en W. inzake de verbinding met Feijenoord een succes voor Spiekman werd genoemd.

Iedereen die ook maar even de toelichting van dit voorstel had gelezen, wist of kon weten dat het bericht in „Het Volk" malle opschroeverij en geheel onjuist was.

Welnu, als men al die gekke dingen van ons eischt om wel bij andere partijen de gebreken te zien maar niet bij de onze, dan doen wij daar niet aan mede.

Wij zullen goedkeuren wat goed te keuren is, maar afkeuren waar dit te pas komt en wij laten ons niet door demagogische fratsen van wien ook, van dien weg afdringen. Wij haten al dat kleinburgerlijk gedoe met hartgrondigen haat en zullen dat bekampen waar wij kunnen.

Wij doen dat niet uit liefhebberij of om anderen moedwillig onaangenaam te zijn, maar omdat wij meenen dat wij dit aan ons beginsel verplicht zijn.

Is men daar niet van gediend, welnu men zegge het ronduit en wij zijn socialisten genoeg om zonder wrok ons aan de meerderheid te onderwerpen, al meenen wij dan ook beslist dat die meerderheid het aan het verkeerde eind heeft.

Maar dan zegge men voortaan niet meer dat de kritiek bij ons onbeperkt is en schelde men niet meer op de clericalen, dat zij er pausen op na houden. Die zelf een glazen hoofd heeft moet niet met steenen werpen.

[1]) De (liberale) onderwijzer Langebeeke had zijn kollega's opgewekt de namen van de Raadsleden, die verkeerd, dus tegen de onderwijzers-belangen stemden, te onthouden. Dit werd door Spiekman evengoed als bijv. door den antirevolutionair De Jong, in den Raad afgekeurd. (*Red. Tribune.*)

Het nieuwe Drievoudig Verbond.*)

Het bezoek van Eduard aan Nicolaas heeft plaats gehad en de officieele en officieuse pers der beide wereldrijken is ijverig in de weer geweest er de beteekenis van in 't juiste licht te stellen, het juiste [illegible]

De officiecle Russische pers zegt bijv., dat de nieuwe goede verstandhouding tusschen den Keizer van Indië en den Tsaar natuurlijk niets afdoet tot de traditioneele vriendschapsbanden, welke Rusland aan Duitschland verbinden. In de werkelijkheid echter is er van die „traditioneele vriendschapsbanden", welke slechts bestonden, zoolang Pruisen in Duitschland nog niet de oppermacht had verworven, en die toen de banden waren tusschen den vazal (Pruisen) en zijn leenheer, niets overgebleven. De

*) Zie ook het artikel dienaangaande in no. 35.

FEUILLETON.

Het Historisch Materialisme voor arbeiders verklaard

door H. GORTER.

14

En nog verder kan de proletariër, die niet genoeg heeft aan het oppervlakkig inzicht, dat de fabriek en de vak- en de politieke strijd hem biedt, doordringen!

Heeft, zelf op de socialistische wetenschap gesteund, zelf door Marx geleerd, Jozef Dietzgen, de wijsgeer van het proletariaat, zooals men hem terecht noemt, niet aan het proletariaat geleerd *wat de geest is?* Heeft hij dat raadsel, waarvoor de bourgeois nog verbaasd staat, niet aan de arbeiders uitgelegd: Het wezen van den geestesarbeid! Hij heeft bewezen, dat denken nooit iets anders is dan het verbinden van het bijzondere der ervaring tot het algemeene, nooit op eenig gebied iets anders — dat dus de geest, alleen over het bijzondere, dat wil zeggen over de ervaring, over het waargenomene denken kan, — dat dàt, en niets anders de werking, de eigenschap is van den geest, zooals de beweging van het lichaam — en dat dus denken aan, veronderstellen van iets bovennatuurlijks („Ding an sich", God, absolute Vrijheid, Eeuwige Persoonlijkheid, absolute Geest, etc.) even onmogelijk, evenzeer in tegenspraak met het wezen van het denken is, als de gedachte aan „bovennatuurlijk blik". Dat de geest, ja, wel iets buitengewoon heerlijks en machtigs en prachtigs is, maar niet raadselachtiger en mysterieuzer dan alle andere verschijnselen in het Heelal, die men niet vergoddelijkt. *Dietzgen heeft aangetoond, dat de geest begrijpelijk is, juist omdat het wezen van den geest begrijpen, dat is: zien van het algemeene is.* 1)

En dan, als de naar kennis hongerende en dorstende proletariër, uit de begeerte om zich en zijn klasse te bevrijden, dit begrepen heeft, dan kan men wel zeggen, dat er geen enkele plaats meer in zijn gedachte is, waar de godsdienst woont. Het kapitalistische productieproces, dat hem de ellende, den nood, de behoefte, den drang naar bevrijding en ten slotte de kennis gaf, heeft den godsdienst in hem doen afsterven. De gedachte er aan is voor goed verdwenen, men verlangt geen lamp meer in het volle zonlicht.

Wanneer de socialistische maatschappij er eenmaal zijn zal, zal de natuur nog veel meer bekend zijn. En de maatschappij zal men niet meer, als nu, met moeite en zweet moeten bestudeeren. Klaar en doorzichtig zal zij voor het oog openliggen. Dus dan zal de gedachte aan godsdienst niet meer aan de kinderen gegeven worden.

En zoo hebben wij dus aangetoond, dat de begrippen over godsdienst, dat eens zoo belangrijke gebied van den menschelijken geest, met en door de productiewijzen veranderen. Welk een verschil, het geloof in een Fetisch, een Boom, een Rivier, een Beest, een Zon, een vergoddelijkt schoon, krachtig, moedig Mensch, een Geest, een Vader, een Heerscher, een schimachtige Abstractie, en eindelijk.... Niets. En toch, al die veranderingen duidelijk veroorzaakt door de veranderingen in den maatschappelijken toestand van den mensch, door zijn veranderende verhoudingen tot de natuur en zijn medemenschen.

Eerste Tegenwerping.

Onze tegenstanders noemen de hier gegeven voorstellingen in strijd met het punt van het soc. dem. program: Godsdienst is privaatzaak. Zij zien in dat programpunt huichelarij, een list, om, met verberging

1) Marx had uitgelegd hoe de productieverhoudingen den *inhoud* van het denken wijzigen. Het *denken zelf* wordt evenwel door de burgerlijke wijsgeeren en theologen van goddelijken oorsprong verklaard. Daarom bleef ook na Marx' kritiek op den *inhoud van het denken* nog een stuk van de gedachtenwereld onverklaard over, dat de bourgeoisie tot verheffing van zich zelve en vernedering van het proletariaat kon gebruiken. Jozef Dietzgen heeft dat stuk onderzocht. Hij heeft, terwijl Marx aan den materieelen kant was begonnen, de zaak van den anderen, den ideëelen kant aangepakt. Waar Marx aantoonde wat de maatschappelijke materie doet aan den geest, toonde Dietzgen wat de geest zelf doet. — Men hoort de bourgeoisie vaak zeggen: „ja maar het wezen der dingen, dat kan toch niemand begrijpen, het wezen der dingen ligt boven of buiten het begrip." Daarmee wil zij het bovennatuurlijke redden. Dietzgen heeft aangetoond dat het onverklaarbare voor de bourgeoisie niet in het wezen der dingen, maar in het begrijpen zit. De bourgeoisie, de burgerlijke filosofen en theologen begrijpen niet wat begrijpen is. Wat begrijpen is heeft Dietzgen aan de arbeiders duidelijk gemaakt, en zoo is door Marx' en zijn toedoen, terwijl de eene de veranderingen in het denken, de andere het wezen er van onderzocht, de *geheele* zaak van denken en maatschappelijk zijn duidelijk geworden.

Marx zelf had zijn kennis van de maatschappij uit den klassenstrijd van het proletariaat, dien hij in Engeland en Frankrijk voor zijn oogen zag. Dietzgen vormde zijn kennis van den geest uit Marx' kennis der maatschappij. Marx leerde hem het historisch materialisme en eerst daardoor kon Dietzgen komen tot zijn heldere leer over den geest. Beide hebben dus hun kennis uit den klassenstrijd van het proletariaat. Het proletariaat gaf hun door zijn werk, zijn eischen en zijn daden de ervaring, zij vormden de leer, de theorie. Men kan zeggen dat zij honderdvoudig aan het proletariaat hebben teruggegeven wat dit hun schonk.

nog altijd regeerende camarilla en de ondergaande Russische grootgrondbezitters mogen Pruisen-Duitschland waardeeren als den staat, die in Europa nog het eenige krachtige bolwerk vormt tegen democratie en arbeidersbeweging, de Russische regeerders weten ook, dat Rusland's economische en staatkundige belangen strijdig zijn met het Duitsche kapitalistische staatsbelang, dat bij name op het Balkan-Schiereiland en in het Turksche Rijk die belangen lijnrecht tegenover elkaar staan. De Russische bourgeoisie, die nog altijd in de verdrukking zit, ziet in het Duitsche kapitalisme slechts een gevaarlijken en lastigen concurrent; bij de groote massa van het Russische volk, de boeren, zijn de Duitschers gehaat als de meest barbaarsche beulsknechten in dienst van het absolutisme — een gevolg van het optreden der baronnen uit de Oostzeeprovincies en van de Duitsche bureaucraten en officieren, die sinds Peter de Groote de meest gewetenlooze dienaren van het Tsarisme zijn geweest. De arbeidersklasse in Rusland ten slotte weet, dat de val van het Pruisische stelsel de voorwaarde is voor haar eigen bevrijding. De „traditioneele vriendschap" is met dat alles ver te zoeken.

Huichelachtiger nog is de houding van de liberale Engelsche bourgeoisie en haar pers, als bijv. de *Westminster Gazette*. De ellendigste sofismen borduurt zij op het thema: Het Engelsche volk — lees de Engelsche bourgeoisie — heeft zich niet te bemoeien met de binnenlandsche aangelegenheden van het rijk, waarmee het vriendschap sluit. Verder heet het: het Russische volk vecht niet tegen den Tsaar of het Tsarisme, maar tegen de bureaucratie. Dit is echt Britsche „cant", de zalvende Protestantsche huichelarij. Nog voor een goede 25 jaar scheen het koningschap in Engeland tot zulk een laag peil in de publieke opinie gedaald te zijn, dat zijn afschaffing, of liever de tijd, dat het af zou vallen als een overrijpe vrucht, niet ver meer scheen.

Sinds dien tijd, d. w. z. sinds de Engelsche arbeidersbeweging weer is herleefd en vooral sinds het socialisme geen exotische plant meer is in het Britsche Rijk, heeft de Engelsche bourgeoisie het koningschap niet alleen met een nieuwen stralenkrans omgeven, doch heeft zij consequent, en uitstekend zakenmensch als zij is, hare vereering voor alles wat een gekroond hoofd heet, tot in het potsierlijke opgevoerd. De gemiddelde Engelsche bourgeois zou uit den kwispedoor van eenig vorstelijk kind, al ware het ook van een Coburg of Obrenowitch, gaarne heel zijn leven lang zijn morgenthee drinken.

De alliantie met Rusland is inderdaad voor de Engelsche bourgeoisie een „zaak," zooals het koningschap opnieuw een voordeelige affaire is geworden.

Reeds eenmaal was Engeland de rots, waarop de Revolutie, toen de burgerlijke, zou schipbreuk lijden, gelijk de conservatieven van dien tijd, de Tories, d. w. z. de grootgrondbezitters, de oude groothandels en financieele bourgeoisie, de heerschende kerk, meenden.

Van 1795 tot 1820 ongeveer was het het middelpunt van de Europeesche contra-revolutie; zijn diplomatie bond telkens de draden samen, die de feodale mogendheden samenbonden tot den strijd tegen de Hydra der Revolutie; zonder Engeland's financieele hulp zouden de Eerste coalitie (tegen Napoleon), zoomin als de volgende, zouden de opstanden der Fransche royalisten, niet tot stand zijn gekomen.

Bereidt Engeland's heerschende klasse zich opnieuw voor op een taak grootscher nog uit een conservatief oogpunt dan die zij nu voor een eeuw speelde en even zeker gedoemd tot schipbreuk? Zoo wij van de heerschende klasse in eenig land nog een in zekeren zin ver-ziende politiek mogen verwachten, dan is het van de Engelsche ongetwijfeld, hoewel de democratiseering van het Engelsche staatsleven den openlijken strijd tegen de Revolutie natuurlijk onmogelijk heeft gemaakt.

Maar zelfs, zonder dat wij zoo vèr-ziende plannen bij de Engelsche staatslieden behoeven te veronderstellen, zijn er voor de Engelsche bezittende klasse, die nu homogeen is, want de tegenstellingen tusschen hooge aristocratie en heerschende kerk, gentrij (landjonkerdom), financieele en groothandelsbourgeoisie, en daartegenover de middle-class, d. w. z. industrieele bourgeoisie en de non-conformisten zijn totaal vervallen — genoeg redenen om nauwe aansluiting met Rusland te zoeken.

De eerste en meest algemeene van die redenen is de behoefte aan rust, aan behoud van het bestaande. Het Britsche Rijk is op een toppunt geraakt, voor de tweede of derde maal reeds in zijn geschiedenis, waarop het niets liever verlangt dan zich rustig te kunnen wijden aan de exploitatie van hetgeen het bezit, aan den verderen opbouw en de consolidatie van het onmetelijke wereldrijk, aan de vreedzame expansie van zijn overtollig kapitaal.

Frankrijk en Rusland nu kunnen de Engelsche bourgeoisie bij deze edele bezigheid niet meer lastig vallen. Duitschland slechts is de vredesstoorder, die op commercieel en economisch, zoowel als op maritiem en koloniaal gebied, de Engelsche bourgeoisie voortdurend als een lastige en steeds lastiger wordende concurrent in den weg staat.

Maar de tweede groote — misschien wel de meest beslisse de reden — is gelegen in de vrees, die de Engelsche bourgeoisie langzamerhand bekruipt betreffende haar Indisch wingewest.

Het huidige Britsche Rijk en daarmee de heerschappij der Engelsche bourgeoisie is op het bezit van Indië gebaseerd. De wereldpolitiek van Engeland is sinds het midden der 18e eeuw bijna onafgebroken gericht op het verzekeren en vaststellen van de Engelsch-Indische grens. Zoolang Rusland's macht ongebroken scheen en het zijn kozakken steeds dichter naar de Centraal-Aziatische reuzengebergten vooruitschoof, was Rusland het gevaar, dat steeds de Britsche staatslieden voor oogen stond bij de gedachte aan de kern van het overzeesche rijk. Maar het gevaar van Rusland voor Indië's grenzen heeft opgehouden en nieuwe, veel ernstiger dreigende onweerswolken zijn er voor in de plaats getreden. De geknechte Indische massa's, die onder Britsch bewind tot een staat van ellende zijn vervallen als zij nooit vóór dien hadden kunnen denken, beginnen zich te roeren; het kapitalisme heeft in Britsch-Indië naast massa-ellende toch ook verzet in 't leven geroepen, voorshands nog slechts van de nationalisten, die de leus van zelfbestuur en nationale verheffing op hun vaandel hebben geschreven, welke met Engeland's despotie niet vereenigbaar zijn. En aan den anderen kant, buiten de Engelsch-Indische grenzen, doch onmiddellijk grenzend aan Birmah, ontwaakt het Chineesche volk uit eeuwenlangen stilstand, insgelijks de Enropeesche en de Britsche suprematie en uitbuiting bedreigend.

Is het in die omstandigheden niet wijs en natuurlijk van Engeland's heerschers, dat zij een nauwe aaneensluiting zoeken met de macht, die in Azië niet langer tegenover hen staat maar die gemeenschappelijke belangen met hen begint te krijgen. Engeland en Rusland zijn in Azië niet langer elkaars mededingers, maar op elkaars hulp aangewezen tegenover eventueele ja onvermijdelijke onafhankelijksbewegingen der Aziatische massa's. Rusland kan, als loon voor zijn „steun" — een steun, die in niets anders behoeft te bestaan dan in welwillende neutraliteit — uit het Engelsche kapitaal natuurlijk nu putten, zooals het eerst uit het Fransche heeft geput.

Eindelijk zijn ook de belangen van Rusland en van de Engelsche bourgeoisie in de Balkan-landen, het Turksche Rijk en Vóór-Azië (Klein-Azië, Iran enz.) die vroeger ten scherpste tegen elkaar indruischten, in de laatste jaren elkaars bondgenooten geworden tegenover de expansie van het Duitsche en in dit geval ook het Oostenrijksche kapitaal.

De toenadering van Rusland en Engeland in dit deel der wereld wordt zelfs door de officieele pers op den voorgrond geschoven als de hoofdoorzaak der tegenwoordige goede verstandhouding. V.R.

Een gordel van smaragd.

Er is wel haast geen steen of schakel meer in den „gordel van smaragd, die zich slingert om den evenaar", waarvan het zachte groen niet bezoedeld is met bloedig rood: er is bijna geen eiland in de Nederlandsch-Indische koloniën, waar niet in de laatste jaren bloed heeft gevloeid en oorlog is gevoerd bij de verdediging van het vaderland tegen de binnendringende overheerschers. Op Celebes, Borneo, Ceram, Nieuw-Guinea, Bali, overal hebben onze troepen zich genesteld, om te vuur en te zwaard de inlandsche bevolking te bekeeren tot onze westersche beschaving, d. w. z. tot ons kapitalistisch uitbuitings-systeem. Op Java, dat reeds eeuwen lang geniet van deze zegeningen, hebben wij het stichtelijke tooneel aanschouwd van gewelddadig en bloedig onderdrukte opstootjes der uitgemergelde bevolking. En ten slotte Sumatra, het uitgestrekte, rijke eiland, dat reeds lang den honger heeft gewekt van de Nederlandsche bourgeoisie, en dat dientengevolge in den loop der jaren de meest volmaakte afspiegeling heeft geleverd van haar koloniale politiek. Wij hebben er langdurige volksopstanden gezien, en ook korte expedities,

---

van onze ware overtuiging, de geloovige arbeiders voor ons te winnen. Hoe hier geen huichelarij van ons, maar alleen wanbegrip onzer vijanden in het spel is, heeft onze vriend Anton Pannekoek eens zoo treffend juist geschreven, dat wij het hem zeker niet zouden kunnen verbeteren. Wij laten daarom, als weerlegging van die beschuldiging, zijn woorden hier volgen:

„Tot de hardnekkige wanbegrippen, die als wapen tegen ons worden gebezigd, behoort de beweerde vijandelijkheid van de sociaaldemokratie tegenover den godsdienst. Wij mogen nog zoo ondubbelzinnig den eisch stellen, dat godsdienst privaatzaak zal zijn, altijd opnieuw keert de oude beschuldiging terug. Het ligt voor de hand, dat daarvoor toch een reden moet zijn; indien men hier slechts te doen had met een grondelooze bewering, zonder den geringsten glimp van redelijkheid, zou zij reeds lang een ondeugdelijk wapen zijn gebleken, en zijn verdwenen. Inderdaad ligt voor niet-verlichte hoofden een tegenspraak tusschen dezen praktischen eisch en het feit, dat met het groeien der sociaaldemokratie tegelijk de godsdienst uit de arbeiderskringen meer en meer verdwijnt, en dat ook onze theorie, het historisch materialisme, in scherpe tegenstelling staat tot de godsdienstige leerstukken. Deze schijnbare tegenspraak, die ook reeds menigen partijgenoot in verwarring heeft gebracht, wordt door onze tegenstanders uitgebuit ten behoeve van de voorstelling, dat onze practische eisch, die ieder vrij laat in zijn godsdienst, slechts huichelarij is, een vermoffeling van onze werkelijke, den godsdienst vijandige, bedoelingen, met het opzet om de godsdienstige arbeiders in massa voor ons te winnen.

Wij eischen, dat de godsdienst als een partikuliere aangelegenheid van elk individu zal worden beschouwd waarin ieder voor zichzelf heeft te beslissen, zonder dat anderen daarbij wat hebben te vertellen of voor te schrijven. Deze eisch is een natuurlijk resultaat van onze praktijk. Zeker, het is waar, dat wij daardoor de niet-godsdienstige arbeiders van allerhande belijdenis voor ons willen winnen, d. w. z. hen willen vereenigen tot gemeenschappelijken strijd voor hun klasse-belangen. Het doel der sociaaldemokratische arbeidersbeweging is geen ander, dan een economische omvorming der maatschappij, de overbrenging der productiemiddelen in gemeenschappelijk bezit. Het spreekt immers vanzelf, dat men daarbij alles, wat met dit doel niets heeft te maken, en wat tusschen de arbeiders verdeeldheid zou kunnen brengen, ver houdt. Heel de egoïstische bekrompenheid der theologen is noodig om in plaats van dit open uitgesproken doel ons een ander, verzwegen, in de schoenen te schuiven: de vernietiging van den godsdienst. Wie al zijn verstand besteedt aan godsdienstige letterknechterij, en daarbij geen oog heeft voor den grooten nood en den grootschen strijd der proletariërs, bij dien valt het niet te verwonderen, dat hij in de groote wereldbevrijdende revolutie van de productiewijze en den daarmede samenhangenden geestelijken en godsdienstigen omkeer niets ziet dan het groeien van het ongeloof, en dat hij de oprichting uit de ellende, de onderdrukking, de knechtschap en de armoede onverschillig voorbijgaat.

Aan de behoefte van den praktischen strijd is ons praktisch beginsel aangaande den godsdienst ontsproten; daaruit vloeit reeds voort, dat het ook in overeenstemming moet zijn met onze theorie, die het socialisme geheel stelt op den bodem der practijk van onzen dagelijkschen strijd. Het historisch materialisme ziet in de economische verhoudingen het fundament van heel het maatschappelijk leven; het ging altijd om materieele behoeften, om worstelingen tusschen klassen, om omwentelingen in de productiewijze, waar totnogtoe de openbare meening, en ook de strijders zelf slechts religieuze verschillen, godsdienstoorlogen zagen.

De godsdienstige meeningen zijn slechts een beeld, een weerschijn, een gevolg van de werkelijke levensverhoudingen der menschen, dus allereerst van de economische toestanden. Ook tegenwoordig gaat het om een economische omwenteling, maar voor het eerst in de geschiedenis is de klasse, die ze moet doorvoeren, zich klaar ervan bewust, dat het niet gaat om de overwinning van het een af andere ideologisch stelsel. Dit klare bewustzijn, dat zij put uit de theorie, spreekt zij uit in den praktischen eisch: godsdienst privaatzaak; deze eisch is dus evenzeer een uitvloeisel van de zuivere wetenschappelijke ervaring, als van de behoefte der praktijk.

Uit deze opvatting van het historisch materialisme van den godsdienst volgt reeds, dat zij in geenen deele met het burgerlijk atheïsme in één pot kan worden geworpen. Dit stelde zich onmiddellijk vijandelijk tegenover den godsdienst, omdat het daarin de theorie der reactionaire klassen zag, en de eigenlijke belemmering van den vooruitgang. Het zag in den godsdienst niets dan domheid, gebrek aan kennis en ontwikkeling; daarom hoopte het, het spokengeloof van de domme boeren en kleine burgers door wetenschappelijke ontwikkeling, vooral door natuurwetenschap, te kunnen uitroeien.

Wij daarentegen zien in den godsdienst een noodzakelijk uitvloeisel der levensverhoudingen, die hoofd-

waarbij in enkele maanden groote landstreken voor het kapitalisme werden veroverd.

In de Tribune van 13 Juni j.l. heeft V.....r. het een en ander medegedeeld over hetgeen thans weer op Sumatra geschiedt. Hij heeft gesproken van de „ongeregeldheden" (zooals het vriendelijk-optimistisch wordt genoemd) bij de invoering der belastingen ter Sumatra's Westkust, door welke belasting-invoering feitelijk een einde wordt gemaakt aan het laatste restje zelfstandigheid van de bewoners dier streken, en zij dus volkomen aan het burgerlijk regeeringsstelsel worden onderworpen. De schrijver zal wellicht niet gedacht hebben, dat reeds enkele dagen na het publiceeren van zijn artikel, een aan duidelijkheid zoo weinig te wenschen latend antwoord zou komen op zijn vraag naar „wat daarop (d. i. op de eerste moordpartijen) volgt". Reeds weken geleden had onze bourgeois-pers triomfantelijk gemeld, dat rust en orde waren hersteld, en thans blijkt uit de dezer dagen uit Indië ontvangen telegrammen, hoe allerwege in de omstreken van Padang de heilige oorlog is ontbrand, groote gevechten zijn geleverd waarbij natuurlijk honderden inlanders het leven hebben gelaten. Wat thans zal volgen? Opdrijving der uitgaven voor militaire expeditiën, nieuwe moordpartijen op de bevolking, die vrijwel weerloos is tegen onze modern-bewapende troepen, en door deze middelen haar volledige onderwerping aan de exploitanten van Indië's rijkdom.

En V. ...r. heeft ook gesproken van den Atjeh-oorlog, die in zijn 35-jarig verloop een getrouwe afbeelding geeft van het koloniaal beleid van de bourgeoisie in het algemeen en van de Nederlandsche in het bijzonder. Het is het gewone systeem van een burgerlijke klasse, die uitgaat op verovering, maar thans speciaal gekenmerkt door de machteloosheid van de bourgeoisie van een klein en weinig zelfstandig land. Wij doen, meen ik, verkeerd door het te laten voorkomen, alsof de mislukking der Atjeh-politiek, de flaters en misslagen, het voortdurend opnieuw opbruisen van het heldhaftig verzet der Atjehers, alsof dit alles zijn oorzaak zou vinden in het stelsel van den een of anderen generaal, hetzij men dan Van Daalen of Van Heutz als zondebok neemt.

Het stelsel-Van Heutsz, „een combinatie van stomme bureaucratie en wreed militairisme" — gelijk V....r het zeer terecht kenschetst — is geen ander stelsel dan dat, wat in den laatsten tijd door alle mogendheden wordt toegepast, die bezig zijn hun invloedssfeer in of buiten hun koloniën uit te breiden, en dat (behoudens eenige door bijzondere omstandigheden geboden uitzonderingen) het stelsel is geweest van alle bourgeoisieën ter wereld bij haar koloniale expansie.

Van 1873 af woedt reeds de Atjeh oorlog; alle mogelijke en onmogelijke stelsels zijn in dien tijd geprobeerd. Eerst meende men, met een enkele groote expeditie het zaakje klaar te spelen. Dit zou wellicht mogelijk geweest zijn, als Nederland een groote en goed uitgeruste strijdmacht in het veld had kunnen brengen. Nu dit niet het geval was, waren de Hollandsche troepen niet opgewassen tegen de talrijke, dappere en vrij goed bewapende Atjehers, en werden zij door dezen allerwege teruggedrongen. Na eenige jaren van moedeloosheid bij onze aan dergelijke teleurstellingen niet gewende bourgeoisie, kwam er weer een opleving in de periode-Van der Heyden. Nogmaals trachtte men door groote militaire machtsontwikkeling den vijand ten onder te brengen, en nogmaals faalde deze poging, doordat Nederland, met zijn zwakke bourgeoisie en zijn futloos, uitgemergeld proletariaat niet in staat was tot een machtsontwikkeling als noodig was om dezen tegenstander te overwinnen.

Toen volgde het stelsel van de „geconcentreerde linie", dat wij gerust mogen noemen: het stelsel der wanhoop. De troepen werden gelegerd in een linie van versterkte posten; daarbuiten liet men de Atjehers begaan. Zoo dacht men tenminste het kleine stukje grond te kunnen behouden, dat door de troepen bezet was, en de hoop van geheel het Atjehsche land te veroveren, met zijn legendarischen rijkdom aan goud en peper, gaf men prijs.

Laat ons nu wel opmerken, dat het ontstaan van het stelsel-Van Heutsz dateert van het midden der negentiger jaren, dus ongeveer samenvalt met een vernieuwde algemeene (d.w.z. internationale) opleving van het belang — en daarmede van de belangstelling — der bourgeoisie in koloniale machts-uitbreiding. Deze opleving laat zich verklaren uit het feit, dat in de daaraan voorafgaande jaren de machtsverhoudingen tusschen de bourgeoisieën der verschillende met elkander concurreerende en dus strijdvaardig tegenover elkander staande landen *binnen Europa* vrijwel in evenwicht waren gekomen, waardoor bij de burgerij het besef ontstond, dat althans in afzienbaren tijd in dit deel der wereld geen expansie mogelijk is. Waar echter deze expansie, de voortdurende uitbreiding van uitbuitings- zoowel als van afzetgebied, een levensvoorwaarde is voor de bourgeoisie, kon het niet anders, dan dat zij juist in die jaren opnieuw haar opmerkzaamheid vestigde op de werelddeelen, die nog niet onder kapitalistisch régime verknipt en verdeeld waren. Vanaf dat oogenblik begon een nog steeds voortdurende reeks van koloniale oorlogen en conflicten, met haar onvermijdelijk gevolg van hooge uitgaven voor militairistische en vooral marinistische doeleinden.

Ook de Nederlandsche bourgeoisie heeft in die algemeene opleving haar deel gehad. De gevolgen hebben wij in den aanvang van dit artikel gezien: oorlog in alle deelen van den archipel. En voor Atjeh was het gevolg: het stelsel-Van Heutsz. „Stomme bureaucratie en wreed militairisme", dit zijn te allen tijde de middelen geweest, waarmee de bourgeoisie haar koloniale macht heeft bevestigd. Door de verbeterde militaire techniek en de eveneens verbeterde kennis omtrent de levenswijze der inboorlingen is de vorm van het militairisme zoowel als van de bureaucratie intusschen in zoover gewijzigd, dat zij meer dan vroeger er op gericht zijn, alle verzet snel en zeker den kop in te drukken. Van dien geest is ook het stelsel-Van Heutsz doordrongen. Wat wij echter reeds zagen bij de bespreking der vroeger toegepaste stelsels, valt ook thans weer op te merken: de onmacht van de Nederlandsche bourgeoisie, die tot groote krachtsinspanning niet in staat is, veroorzaakt dat het stelsel, inplaats van een snelle en onverbiddelijke uitroeiing van den vijand, een hardnekkig en eindeloos verzet in het leven roept.

Wat wij te bestrijden hebben is dus niet het systeem van den heer Van Heutsz, maar heel het maatschappelijk systeem der bourgeoisie.

B. C.

Brieven uit België.

V. Over Kentering.

De jongste parlementsverkiezingen, waarbij de socialistische vooruitgang in het Waalsch gedeelte van België bleek, hebben niet nagelaten invloed uit te oefenen op de niet onvriendschappelijke verhouding, tusschen „Liberalen" en „Socialisten". Die verhouding is er niet inniger op geworden. De bourgeoisie was er de laatste jaren aan gewoon geraakt te gelooven dat de socialistische partij over haar hoogtepunt heen was; ze werd daardoor in haar oogen minder gevaarlijk voor haar klasse-belangen. Ze lachte voortaan om hare vreesachtigheid voor het „roode spook." En met alle energie werd de onderlinge strijd om de „vleeschpotten" voortgezet. De liberale-partijmannen denkende dat het nu geen kwaad kon wat radicaal te doen, trokken als volleerde phraseurs te velde onder de schoon doch holklinkende leuzen: „Weg met de reactie"! „Tegen de duisternis"! „Leve de demokratie"! enz. Ze namen daarbij algemeen enkelvoudig stemrecht, verplicht onderwijs en persoonlijken dienstplicht in hun program op; kortom de liberale partij scheen een verjongingskuur ondergaan te hebben. De socialisten, inplaats van de arbeiders voor die démagogie te waarschuwen en hen te leeren dat het juist een bewijs hunner zwakheid was, dat de bourgeoisie zich nog onderlingen strijd veroorloofde, inplaats van tegenover de valsche antithese tusschen „klerikaal en anti-klerikaal" en de onduidelijke en bedriegelijke antithese „voor of tegen de démokratie" de ware antithese tusschen kapitaal en arbeid te stellen, waarbij de keuze der arbeiders niet twijfelachtig kon zijn, liepen er zooals bekend is zelf in. Zij meenden in die holle phrasen de komst van een démokratisch tijdperk te zien, en ze accepteerden die valsche en bedriegelijke antithesen, waardoor groote scharen van industrieele arbeiders die tot nog toe, door die bedriegelijke leuzen, achter klerikale of anti-klerikale-partijen liepen, onnoodig langer van ons verwijderd bleven.

Doch de ontwikkeling der maatschappelijke verhoudingen wordt niet door phrasen gemaakt. Terwijl de vertegenwoordigers der arbeidersklasse droomden van een naderend demokratisch tijdperk, werden de klassetegenstellingen tusschen de bourgeoisie en het proletariaat steeds grooter, nam de klassenstrijd in hevigheid toe. Sterke patroons-organisaties rezen als uit den grond op en de patroons maakten van elken kleinen strijd die uitbrak, door een uitsluiting, een grooten, een algemeenen strijd. Daardoor groeiden echter ook de organisaties en de solidariteit onder de arbeiders. Nu door de vooruitgang der socialistische vakorganisaties, blijkt, voor hen, die het eerst niet wisten, dat de socialistische werkliedenpartij nog niet over haar hoogtepunt heen is, nu krijgt het „roode spook" in de oogen der bourgeoisie weer een dreigender aanzien. Een invloedrijk liberaal dagblad „L'Etoile Belge" vond het reeds raadzaam, om, ingeval de kiezing van 1910 een meerderheid aan de linkerzijde brengt, een gematigd ministerie te vormen dat ook rechts steun kan zoeken. Alhoewel een ander liberaal blad daartegen direct positie nam, is het niet twijfelachtig dat als onder den invloed van de krisis — die ook in België in hevigheid woedt — het socialistisch inzicht onder de arbeiders toeneemt en de kiezingen van 1910 daarvan blijk geven, dat dan de raad van de „L'Etoile Belge" algemeenen ingang vindt. Andere liberale bladen zooals o. a. „La Flandre Libérale" en „Vaderland" geven ook blijken van ongerustheid. Het eerste zegt reeds ronduit dat de socialistische gedachten een hinderpaal zijn voor de omverwerping van het klerikaal ministerie, daar vele bourgeois hun belangen wel zoo veilig vinden bij de klerikalen, dan bij de op de socialisten steunende liberalen. Het tweede blad laat reeds het algemeen enkelvoudig stemrecht vallen. Het spreekt nog alleen van afschaffing der 3e en 4e stemmen voor de gemeente en provincieraden; van de verandering der kieswetten voor Kamer en Senaat rept het met geen woord meer.

De juistheid van het inzicht: hoe sterker en hoe doelbewuster de socialistische arbeidersbeweging, hoe reactionairder de bourgeoisie, zal ook door de praktijk van de beweging in België bevestigd worden.

---

zakelijk van economischen aard zijn. De boer, wien de luimen van het weer een goeden of een slechten oogst bezorgen, de kleine burger, wien de verhoudingen van markt en konkurrentie armoede of rijkdom kunnen brengen, gevoelen zich afhankelijk van hoogere, geheim-volle machten. Tegen dit spontaan gevoel helpt niet de boekenwijsheid, dat het weer door natuurlijke krachten wordt bepaald en dat de wonderen van den bijbel verdichtsel, sage zijn. Boeren en burgers staan zelfs wantrouwend, onwillig tegenover die geleerdheid, daar zij komt van de onderdrukkende klasse, en zij zelf, als ondergaande klassen, daarin geen wapen, geen redding, en zelfs geen troost kunnen vinden.

Geheel anders staat het met den klassebewusten proletariër; de oorzaak zijner ellende ligt duidelijk voor hem in het wezen der kapitalistische voortbrenging en uitbuiting, die voor hem niets bovennatuurlijks heeft. En daar hem een hoopvolle toekomst wenkt, daar hij voelt, dat hij kennis van noode heeft om zijn ketenen te kunnen breken, legt hij zich met de borst toe op de studie van het maatschappelijk leven. Zoo is geheel zijn wereldbeschouwing, ook indien hij niets weet van Darwin en Copernicus, een ongodsdienstige; hij voelt de krachten, waarmede hij te maken, te worstelen heeft, als nuchtere, wereldsche feiten. Zoo is dus de godsdienstloosheid van het proletariaat niet een gevolg van bepaalde leerstellingen, die hem zijn gepredikt, maar van het spontaan besef van zijn toestand. Integendeel, eerst deze geestestoestand, die vanzelf ontstaat uit de deelneming aan de maatschappelijke worstelingen, is oorzaak, dat de arbeiders gretig grijpen naar alle anti-theologische ontwikkelingswerken, naar Büchner en Häckel, om door kennis der natuurwetenschappen aan hun besef een wetenschappelijken grondslag te geven. Deze oorsprong van het proletarische atheïsme brengt mede, dat het proletariaat dit nooit bezigt om ermee te strijden tegen andersdenkenden; het strijdt alleen voor zijn opvattingen van de maatschappij, voor zijn maatschappelijk doel, die het wezen vormen van zijn wereldbeschouwing. De proletariërs, die als klassegenooten leven in dezelfde verdrukking als hij, zijn zijn natuurlijke strijdmakkers, ook indien bij hen door hun particuliere omstandigheden de verschijnselen uitblijven, waarop wij wezen. Zulke partikuliere omstandigheden zijn er inderdaad, afgezien nog van de overal werkzame kracht der traditie, die eerst op den duur kan worden overwonnen. Proletariërs die werken onder toestanden, waarin de machtige, huiveringwekkende, onberekenbare natuurmachten hen bedreigen met dood en verderf, bijv. mijnwerkers en zeelieden, zullen daardoor vaak een sterk godsdienstig gevoel houden, terwijl zij toch tevens kraehtige strijders tegen het kapitalisme kunnen zijn. De praktische gedragslijn, die voor ons uit dien toestand volgt, wordt nog vaak miskend, ook door partijgenooten, die meenen dat onze opvattingen als „een hoogere godsdienst" tegenover de christelijke moeten worden gesteld.

Met de verhouding van socialisme en godsdienst staat het dus juist andersom als onze theologische vijanden het voorstellen. Wij maken de arbeiders niet afvallig van hun vroeger geloof door hun onze theorie, het historisch materialisme te prediken; maar zij verliezen hun geloof reeds door het oplettend nagaan van de maatschappelijke verhoudingen, die hun de verdwijning der ellende leeren kennen als een bestaan te verwezenlijken doel. De behoefte om deze verhoudingen steeds grondiger te begrijpen, brengt hen tot de studie van de historisch-materialistische geschriften van onze groote theoretici. Dezen werken dan niet vijandig tegen den godsdienst, want het geloof is reeds weg; integendeel, zij bewerken de waardeering van den godsdienst, als een verschijnsel dat zijn historisch recht van bestaan had, en dat eerst zal verdwijnen onder de verhoudingen der toekomst. Deze leer behoedt ons dus ervoor, ideologische geschillen naar den voorgrond te dringen als het wezenlijke; zij brengt naar den voorgrond, als het alleen-wezenlijke, ons economisch doel; en dit spreekt zij uit in den praktischen eisch: „godsdienst is privaatzaak."

Tweede Tegenwerping.

Hoe komt het evenwel, dat, wanneer oude productiewijzen voor nieuwe hebben plaats gemaakt, toch oude godsdiensten nog lang blijven bestaan?

Hierop moeten wij antwoorden, want onze tegenstanders gebruiken deze opmerking tegen ons. Het antwoord is gemakkelijk.

Ten eerste gaat een oude productiewijze nooit plotseling verloren. In vroegere eeuwen geschiedde dat uiterst langzaam, en zelfs nu, nu de groot-industrie zóó snel de oude techniek verdringt, zijn er toch ettelijke eeuwen mee gemoeid, voor het kleinbedrijf verdwenen is. Er blijft dus bodem genoeg voor den ouden godsdienst, nog langen tijd.

(*Wordt vervolgd.*)

Typ. A. N. D. B., Amsterdam.